

TRADICINIŲ IR SENŲJŲ AMATŲ PANAUDOJIMO GALIMYBĖS, POPULIARINANT KULTŪRINĮ TURIZMĄ LIETUVOJE

Brigita Žuromskaitė

Mykolo Romerio universitetas

Anotacija

Tradiciniai ir senieji amatai – neatsiejama dalis lietuviškosios kultūros, savivaldybių išskirtinumo požymis bei papildomas pajamų šaltinis vietos bendruomenei. Dabar amatai ir amatininkų produkcija dažniausiai pristatoma turistams mugių bei regioninių švenčių metu. Norint, kad tradiciniai amatai prisidėtų prie kultūrinio turizmo populiarinimo savivaldybėje reikia ieškoti naujų, patrauklių būdų pateikti juos klientams. Taip pat būtina daugiau dėmesio skirti nykstančių amatų išsaugojimui bei amatininkų verslumo didinimui.

Raktiniai žodžiai: tradiciniai amatai, senieji amatai, kultūrinis turizmas.

Įvadas

Tradiciniai amatai – patraukli turistinė veikla, kuri gali prisidėti prie kultūrinio turizmo populiarinimo regionuose, didinti jų konkurencingumą bei žinomumą šalies ir užsienio turistų tarpe.

Lietuvoje tradiciniai amatai yra daugelių mokslo sričių tyrinėtojų tyrimų objektu, bet daugiausiai dėmesio jiems skiria savo darbuose istorikai ir etnologai (Milius, Klimka ir kt.) bei tautodailininkai. Paskutiniaisiais metais dažniau tradiciniais amatais domisi ir turizmo specialistai, kurie daugiausiai dėmesio skiria jų panaudojimo galimybėms, plėtojant ir populiarinant kultūrinį turizmą. Populiariausi amatai jau įtraukiami į turistinius maršrutus, jiems skiriamos atskiros ekspozicijos muziejuose. Besikeičiantys turistų poreikiai bei motyvai įtakoja šių turistinių išteklių populiarumą. Prie tradicinių amatų puoselėjimo bei jų išsaugojimo taip pat prisidėjo ir priimti įstatymai, kurie užtikrina turistinės veiklos kokybę.

Dažniausiai pažintis su tradiciniais amatais prasideda nuo apsilankymo mugėse bei regioninėse šventėse. Deja, tik kultūra motyvuoti turistai vyksta į amatininkų dirbtuves, etnografinius kaimus, kur savarankiškai susipažįsta su tradiciniais Lietuvos amatais. Šis amatų pateikimas nėra pakankamai patrauklus turistams, ilgainiui atsiranda grėsmė, kad toks jų panaudojimo būdas gali prarasti populiarumą. Tai skatina turizmo specialistus, bendradarbiaujant su kitų sričių specialistais

ieškoti naujų pateikimo būdų, atgaivinti nykstančius amatus bei supažindinti su amatininkų gyvenimo kasdienybe.

Tradicinių amatų panaudojimas turizmui yra viena iš jų išsaugojimo ir populiarinimo veiksnių. Bet negalima neįvertinti ir kitos sąveikos – kultūrinio turizmo populiarinimo per inovatyvų ir gyvą amatų panaudojimą regione.

Šio straipsnio **objektas** – tradicinių amatų panaudojimo galimybės.

Tikslas – atskleisti tradicinių (senųjų) amatų naudojamus ir galimus būdus, padedančius populiarinti kultūrinį turizmą.

Tiksliui pasiekti buvo iškelti **uždaviniai**:

- 1) pateikti tradicinių amatų potencialo analizę bei teisinio reglamentavimo specifiką.
- 2) Išanalizuoti pagrindinius, tradicinių amatų panaudojimo būdus Lietuvoje.
- 3) Pateikti siūlymus, galinčius prisidėti prie kultūrinio turizmo populiarinimo.

Metodai: literatūros bei teisės aktų analizė, turistinių maršrutų bei renginių potencialo analizė.

Tradicinių ir senųjų amatų potencialo analizė

Populiarinant tradicinius ir senuosius amatus verta pažvelgti į Lietuvos istoriją. Tradicinių ir senųjų amatų atsiradimui bei jų paplitimui įtakos turėjo daugelis veiksnių: geografinė padėtis, auginamos kultūros, ūkininkavimo specifiška, istoriniai įvykiai bei kultūros transformacija. Atsižvelgus į išvardintus veiksnius, senuosius ir tradicinius amatus galima suskirstyti į šias grupes: miestiečių, dvaro, kaimo, senųjų baltų. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) teritorijoje populiariausi buvo šie amatai: kalvystė, pynimas, audimas, verpimas, drožyba, puodininkystė, dailidystė, juvelyrika (gintaro, žalvario dirbiniai), kailiadirbystė, klumpdirbystė.

Daugiausiai istorinių šaltinių turime apie miestiečių amatus, veikiančius cechus bei amatininkų gildijas. Išliko įdomios informacijos apie amatininkų buitį,

kasdienį gyvenimą bei amato mokymosi ir kompetencijų kėlimą. Tai leidžia naujai pažvelgti į miestiečių tradicinius amatus ne tik per produkciją ir technologiją, bet atsiranda galimybė panaudoti istorinę rekonstrukciją – per amatininkų kasdienybę, rekonstruojant jų cecho kasdienį gyvenimą bei šventes.

Kaimo amatai – dar vienas potencialas, kurio panaudojimas gali padėti populiarinti Lietuvos tradicinį kaimą priklausomai nuo etnografinių regionų (žr.

1 lent.). Dabar turistai dažniausiai su kaimo amatais gali susipažinti apsilankę etnografiniuose kaimuose bei muziejuose. Tačiau didžiausias trūkumas, kad tai yra pasyvus pažinimas, kuris nepatenkina šiuolaikinio turistų poreikių. Todėl atsiranda nauja galimybė kaimo turizmo sodyboms praplėsti savo teikiamų paslaugų pasiūlą, pasiūlant turistams galimybę „gyvai“ susipažinti su tradiciniais amatais bei šalia gyvenančiais amatininkais, įsigyti jų produkcijos.

1 lentelė

Tradicionių amatų paplitimas pagal etnografinius regionus

Aukštaitija	Dzūkija	Sūduva	Žemaitija	Mažoji Lietuva
Audimas	Puodininkystė	Pynimas	Kalvystė	Tradicinė žvejyba
Drožyba	Kryždirbystė	Audimas	Drožyba	Siuvinėjimas
Pynimas			Puodininkystė	
Puodininkystė				

Šaltinis: Dėl tradicinių Lietuvos amatų ir verslų apibūdinimo ir sąrašo. Etninės kultūros globos tarybos kviestinio eksperto Mikailionio V. išsvados ir pasiūlymai. (2004). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=7034&p_d=40873&p_k=1>.

Dar viena tradicinių amatų grupė susijusi su turtingiausiu ir kilmingiausiu LDK socialiniu sluoksniu. Didikų ir bajorų gyvenimas visada domina turistus. Deja, dvarų amatai mažiausiai panaudojami kultūrinio turizmo reikmėms. Tai neišnaudotas potencialas, kuris gali įkvėpti gyvybės į atgimstančius dvarus. Verta paminėti didikų ir bajorų dvaruose plėtotus amatus: aukšakalystė, knygrišystė, muilo gamyba, puodininkystė, koklių gamyba, siuvinėjimas, siuvinėjimas bei daugelis kitų¹. Dvaruose bei pilyse buvo įdarbinami geriausi ne tik LDK, bet ir Europos amatininkai, menininkai bei artistai. Išliko įdomios istorinės informacijos, kuri leidžia rekonstruoti dvaro amatininkų darbo dieną, parodyti dvaro gyvenimą paprastų žmonių akimis.

Šiais laikais žinomiausias ir dažniausiai pristatomas amatas turistams – kalvystė. Deja, pamirštama apie nykstančius amatus, tokius kaip: rimorystė² – odinių pakinktų arkliams gaminimas (liko toks vienas amatininkas), vilnos karšimas, veltinio vėlimas, siūlų verpimas, vilnos rankinio karšimo įrankių, verpimo ratelių ir audimo staklių gamyba, tautinio kostiumo siūvimas, kai kurių muzikos instrumentų gamyba – ypač dumplinių (armonikų, bandonijų, koncertinų), smuikų, dūdmaišių (Kaimo turizmo ir amatų plėtros). Tai tik nedidelė grupė tradicinių amatų, kuriais nuo amžių versdavosi LDK gyventojai. Nevienodai jie panaudojami ir kultūrinio turizmo plėtroje. Kaip rodo

esamos situacijos analizė, daugiausiai naudojami ir populiarinami miestiečių, kaimo bei baltų amatai. Lietuva dažniausiai pristatoma per kaimo paveldą, tačiau apsiribojant žemiausiu socialiniu sluoksniu, neišnaudojant didikų bei bajorų kultūros paveldo potencialo. Taip pat pamirštama apie Lietuvos teritorijoje veikusius vienuolynus bei juose buvusius amatus.

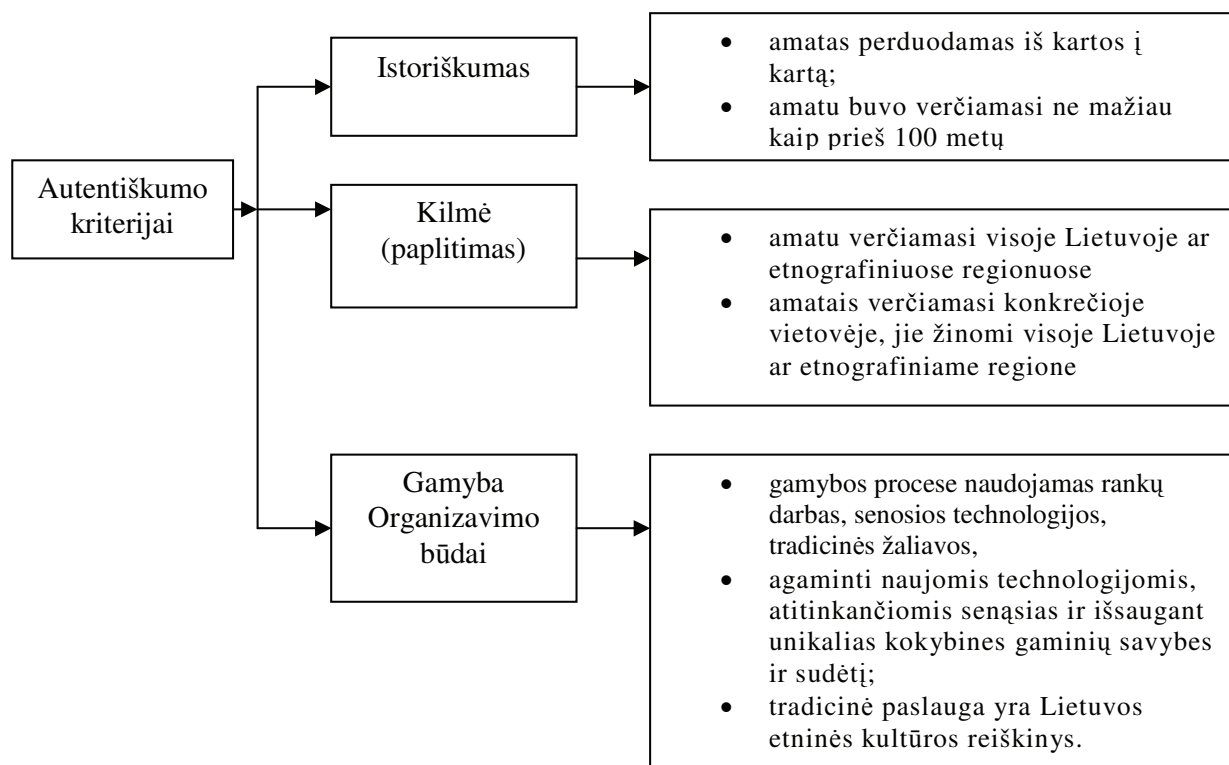
Tradicionių amatų autentiškumo kriterijų analizė

Tradicioniams amatams populiarėjant tarp turistų įvyksta esminių permainų teisinėje srityje. Trumpai aptarsime teisinius dokumentus, susijusius su tradicinių amatų sertifikavimu, autentiškumo kriterijų nustatymu bei sąrašų sudarymu. Pirmieji esminiai pasikeitimai susiję su dvejomis programomis: Etnografinių kaimų ilgalaikio išlikimo bei Etninės kultūros plėtros programa. Jų pagrindinis tikslas buvo susijęs su tradicinių amatų išsaugojimu (Atkočiūnienė, Aleksandravičius, Albrektaitė, 2008), taip pat jie teigiamai įtakojo jų atsigavimą ir populiarinimą. Kitas esminis žingsnis, tai 2004 metais patvirtintas tradicinių amatų sąrašas. Nemažiau reikšmingas 2007 metais priimtas įstatymas susijęs su amatų apsauga (Atkočiūnienė, Aleksandravičius, Albrektaitė, 2008), o 2008 m. buvo priimtas įstatymas dėl tradicinių amatų klasifikavimo. Į sąrašą įtraukti 65 amatai, kurie glaudžiai susiję su Lietuvos istoriniu palikimu (Dėl tradicinių amatų klasifikacijos). Prie jų išsaugojimo ir populiarinimo prisideda amatų centrų kūrimo bei amatų mokymo programos (Dėl Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013).

Teigiamą įtaką padarė kriterijų išskyrimas (žr. 1 pav.), kurie palengvino amatininkų darbo organizavimą bei produkcijos realizavimą.

¹ Vieni iš pirmųjų dvaro amatus pradėjo populiarinti bei atgaivinti amatininkų klubas „Dvarų meistrai“. Jau kurį laiką jie organizuoja edukacinius renginius, kurių metu supažindina su šia amatų grupe. Šiuo atveju taip pat ryškėja nepakankamo informacijos viešinimo problema: informacija pasiekia tik nedidelę klientų grupę, apsiribojama vietiniais turistais.

² Amatų nykimą įtakoja besikeičiantys ūkininkavimo būdai, ūkiuose laikoma mažai avių ir arklių. Dar viena problema - tai nepakankamas jaunimo domėjimasis šiais amatais.

1 pav. Tradicinių amatų autentiškumo kriterijai

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Tradicinių amatų, tautinio paveldo produktų sertifikavimo koncepcijos modelio parengimas. Prieiga per internetą: <<http://erpi.lt/erpi/content1.php?lg=LT&mid=36&cid=26>>.

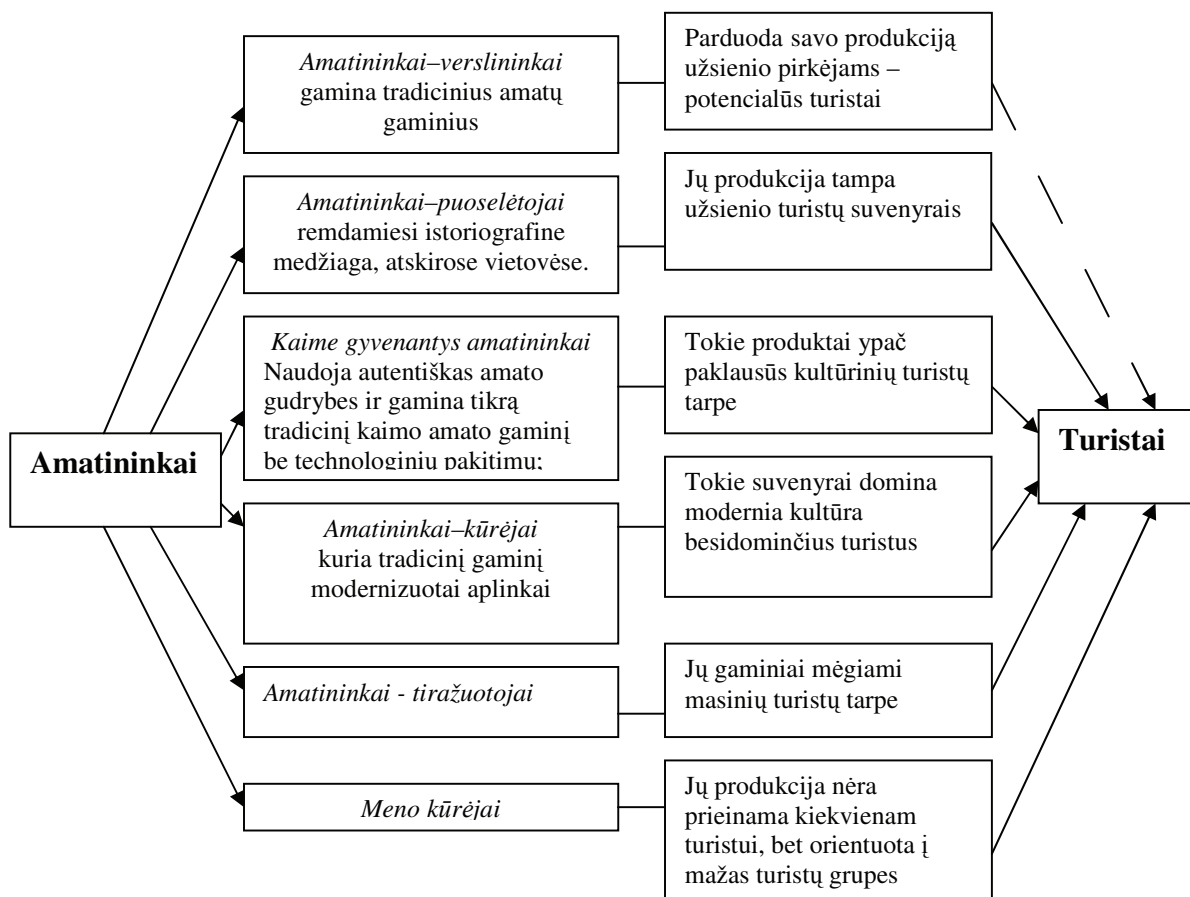
Tradiciniai amatai reikalauja iš amatininkų ne tik savo amato išmanymo, bet ir istorinių žinių. Deja, jų plėtojimas yra gana nepigus verslas, kadangi žaliavoms keliami aukšti reikalavimai. Taip pat svarbus yra kilmės kriterijus, kuris prisideda prie etnografinių regionų tradicinės bei kultūrinės specifikos išsaugojimo bei didina jų konkurencingumą bei išskirtinumą.

Amatininkai – regiono turistinė pramoga

Sudarant turistinius maršrutus nevertėtų jų pamiršti, nes tradiciniais amatais besiverčiančių amatininkų vis daugėja ir jie atveria savo dirbtuvių duris turistams. Analizuodami statistinius duomenis matome, kad Lietuvoje 2009 metais buvo daugiau nei 90 amati-

ninkų bei 20 meistrų. 2010 metais šie skaičiai – daug išpūdingesni, sertifikuotų amatininkų priskaičiuojama apie 1500. Ir šis sąrašas nėra galutinis, jį nuolat papildo nauji nariai. Daugiausiai amatininkų veikia didžiuosiuose Lietuvos miestuose Vilniuje, Kaune bei Klaipėdoje (Aleksandravičius, Atkočiūnienė, Raulienė, 2008).

Kyla klausimas, ar visi amatininkai gali būti vienodai įdomūs turistams besidomintiems senaisiais, tradiciniais amatais. Verta pasinaudoti Aleksandravičiaus pateikta amatininkų klasifikavimo sistema (Aleksandravičius, Klupšas, 2009). Straipsnio autorė į ją pažvelgė kitu kampu, amatininkų tipologiją pateikdama, orientuojantis į potencialias turistų grupes.

2 pav. Amatininkai bei jų produkcijos pasiūla turistams

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Aleksandravičiumi ir Klupša.

Kaip matome, Lietuvos amatininkai savo produkciją orientuoja į skirtingas turistų grupes. Jų produkciją gali įsigyti ne tik aukštas pajamas gaunantys, bet ir masiniai turistai.

Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria amatininkai - tai sunkumai išsivirtinti rinkoje, nes nėra sudarytos palankios konkurencinės sąlygos. Dauguma amatininkų yra jau vyresnio amžiaus, sunkokai prisitaiko prie besikeičiančios ekonominės situacijos, nepakankamas jų verslumas, jie neturi marketinginių ir žinių ir neišmano verslo pagrindų. Šios priežastys neretai neleidžia amatininkams pasinaudoti Europos Sąjungos teikiama parama (Žulys, 2006). Taip pat ne kiekvienas gali verstis tradiciniais amatais, kadangi tradicinių produktų gamyba – tai veikla, reikalaujanti atitinkamų kompetencijų³, pasiruošimo bei finansinio pajėgumo: dideli produkcijos kaštai, ne visi amatinin-

³ Amatininkas pripažįstamas tradicinių amatų meistras, jei atitinka bent vieną iš šių reikalavimų:

- turi tradicinių gaminių gamybai ar tradicinių paslaugų teikimui reikalingą kvalifikaciją ir verčiasi tradiciniu amatu ne mažiau kaip 3 metus;
- verčiasi tradiciniu amatu ne mažiau kaip 10 metų;
- turi meno kūrėjo statusą, atitinkantį Lietuvos Respublikos meno kūrėjo ir meno kūrėjų organizacijų statuso įstatymą, ir verčiasi tradiciniu amatu (Ribašauskienė, 2009).

kai gali įsigyti reikiamų medžiagų (Atkočiūnienė, Aleksandravičius, Albrektaitė, 2008). Neretai sunku parduoti jų produkciją, kadangi ji yra gana brangi, dažnai neprieinama masiniam turistui. Vis dar kyla problemų dėl teisinės bazės netobulumu, pavyzdžiui, midų gali gaminti tik viena firma, draudžiama gamyba iš kanapių (Atkočiūnienė, Aleksandravičius, Albrektaitė, 2008) bei darbo organizavimo. Amatininkai ne visada gali gauti reikiamų produktų gamybai, pavyzdžiui, audėjoms nelengva įsigyti reikiamų siūlų. Taip pat neigiamą įtaką daro kylančios kainos bei netinkama medžiagų kokybė.

Paskutiniu metu pastebimos pozityvios permainos. Miestų senamiesčiuose duris atveria gintaro galerijos, kurių produkcija ypač paklausi užsienio turistų tarpe. Išskirtinis jų bruožas – tai ne tik gintaro produkcijos pardavimas, bet ir ekspozicijos skirtos gintaro apdirbimo istorijai. Taip amatininkų dirbtuvėse siekiama turistus supažinti ne tik su amato specifika, bet ir sudaromos galimybės patiems turistams prisidėti prie gamybos proceso, gyvai pažinti amato specifika. Savo rankomis pagaminti produktai vis dažniau tampa suvenyrais, kuriuos turistai parsiveža iš kelionių. Tačiau neverta pamiršti, kad reikia ir kitų amatų bei dirbtuves pritaikyti turistų lankymui.

Tradicinių amatų populiarinimas per etnoturizmą

Ieškant naujų, inovatyvių būdų populiarinant tradicinius amatus bei kultūrinį turizmą Lietuvoje, reikia nepamiršti ir turistinius motyvus, skatinančius pasirinkti tam tikrą turistinį produktą. Mūsų turimas tradicinių amatų potencialas ypač įdomus etnoturistams. Etnoturizmui (angl. *ethnographic tourism*) būdingas yra „4H“: autentiška aplinka (angl. *habitat*), paveldas (angl. *heritage*), istorija (angl. *history*) ir amatai (angl. *handicrafts*). Būdingas etninių grupių gyvenamųjų vietų pažinimas ir eksponavimas, susipažinimas su jų gyvenimo būdu, tradicijomis, papročiais, amatais (Mokras-Grabowska, 2009). Lietuvoje turime geras sąlygas plėtoti šį kultūrinio turizmo porūšį, kadangi yra išlikę etnografiniai kaimai, kurie patys yra įtraukti į saugomų kultūros objektų sąrašus, turi įdomią istoriją, o taip pat nuo amžių juose buvo verčiamasi amatais, kurie plėtojami iki mūsų laikų.

Etnoturizmo plėtotės nauda yra abipusė: tiek turistams, tiek vietos bendruomenėms. Ji padeda pritraukti investicijas, duoda papildomų pajamų vietos gyventojams, tobulina kaimo vietovių infrastruktūrą, sukuria naujų darbo vietų, prisideda prie etninės kultūros vertybių išsaugojimo (Aleksandravičius, 2004). Taip pat ji pritraukia naujų turistų į regioną bei didina jo žinomumą ir konkurencingumą.

Etnografiniu turizmu besidomintiems turistams galime pasiūlyti platų turistinių paslaugų spektrą:

- turistai poilsiaujantys kaimo ir agroturizmo sodybose gali poilsį derinti su aktyviu laisvalaikio praleidimu (darbas šeimininko ūkyje: sviesto mušimas, sūrio spaudimas ir t. t.);
- poilsiautojai, ekskursijų dalyviai gal susipažinti su kaimo buitimi, kultūra, tradicijomis, papročiais ir liaudies dainomis;
- turistai gali susipažinti su kaimišku gyvenimo būdu ir kaimo žmonėmis (Aleksandravičius, 2004).

Šios turizmo rūšies propaguotojams galima pasiūlyti šias turistines veiklas: išvykos į skansenus, tradicijų pažinimas dalyvaujant regioninėse šventėse bei pažintis su kaimo gyventojų kasdieniu gyvenimu (Nowak, 2006).

Prie etnoturizmo plėtos ypač prisideda skansenų⁴ kūrimas bei jų populiarinimas užsienio turistų tarpe. Turistai, vykstantys į skansenus, domisi: medine architektūra, kaimų tipais, liaudies menu ir amatais, gyvenimo būdu, papročiais ir tradicijomis, kalba, tradiciniais patiekalais (Orłowski, Woźniczko). Visa tai mes turime Lietuvoje, reikia tik rasti tinkamus pateikimo būdus.

⁴ Skansenų (muziejų po atviru dangumi) idėja – sena. Pirmieji atsirado Švedijoje, kai Artur Hanzel 1885 metais nupirko XV a. sodybą bei 1891 metais atidarė pirmąją ekspoziciją, skirtą švedų architektūrai, po atviru dangumi.

Lietuvoje galima sujungti dvi turizmo rūšis: kaimo ir etnoturizmą. Turistas pasirinkęs tokią laisvalaikio praleidimo formą gali ne tik praleisti laiką toliau nuo miesto, bet aktyviai bei su nauda sau (pažinti regioną, tradicijas, istoriją). Taip pat tokie turistai gali dalį savo laiko skirti pažintims su lankomos vietovės amatininkais bei išigyti jų produkcijos. Tokia laisvalaikio praleidimo forma ypač patraukli užsienio turistams.

Tradicinių amatų panaudojimo galimybės renginiuose

Kaip jau buvo minėta, dažniausiai tradiciniai amatai pristatomi įvairiausių mugių bei švenčių metu. Viena žinomiausių Lietuvoje vykstančių mugių – Kaziuko. Jos metu kiekvienais metais dalyvauja amatininkai, parduodantys ir tradicinius gaminius. Panašios mugės vyksta ir kituose miestuose, deja, dažniausiai jos yra vietinio pobūdžio ir turistai apie jas mažai žino. Taip pat tokių renginių organizatoriams nesiseka pritraukti retesnių amatų amatininkų, apsiribojama jau gerai žinomais.

Išlieka didelis tokių renginių istorinis potencialas. Apie tai rodo LDK istoriniai šaltiniai. Realizuojant „Vilnius – Europos Kultūros sotinės 2009“ programą buvo atgaivinta Šv. Bartlomiejaus mugė, kuri atspindėjo Vilniaus cechų ir amatų istoriją. Tai vienas iš geros praktikos pavyzdžių, kurie yra sektini ir kitiems miestams.

Organizuojant tokio tipo renginius negalima pamiršti ir kliento, į kurį yra orientuojamas produktas – ar tai masinis ar kultūrinis turistai – nes tuomet galima panaudoti skirtingus amatus. Vienas iš esminių reikalavimų tokio tipo renginiams – autentiškumo bei parduodamų gaminių kokybės išsaugojimas. Renginyje pripažįstamas kaip tradicinė mugė, jeigu atitinka bent vieną iš žemiau pateiktų reikalavimų:

- istoriškumo kriterijus (pirmą kartą įvyko ne mažiau kaip prieš 75 metus, gali būti paliudytas renginio tradicijas įrodančia dokumentine medžiaga, archyviniais įrašais);
- mugėje daugiau kaip pusė parduodamų gaminių ir teikiamų paslaugų yra tautinio paveldo produktai (Ribašauskienė, 2009).

Taip pat ne mažiau svarbios tokios savybės kaip: išskirtinumas iš kitų tokio tipo renginių, tęstinumo užtikrinimas bei sakralumo elemento išsaugojimas. Daugiausiai mugių vyko, minint šventuosius ar globėjus.

Dar vienas dabar dažnai naudojamų būdų – festivaliai. Paskutiniaisiais metais organizuojama vis daugiau regioninių bei tematinių švenčių, kurių metu reklamuojami tradiciniai amatai. Populiariausi yra tie, kurių

programose įtrauktos istorinės rekonstrukcijos⁵. Verta paminėti kelis geros praktikos pavyzdžius:

- Šiauliai „Amatų dienos prie Žaliūkių malūno“, organizuojami nuo 1999 metų, trunka 5 dienas, kiekvienais metais aplanko apie 5 tūkst. turistų.
- Lietuvos liaudies buities muziejus Rumšiškėse nuo 1991 metų organizuoja „Amatų dienas“.
- Gyvosios archeologijos dienos Kernavėje, kuri nuo 1999 metų organizuoja eksperimentinės archeologijos festivalį, trunkantį 3 dienas. Jau kelinti metai tai yra vienas iš populiariausių šio tipo renginių.
- „Senujų amatų dienos“ Trakuose (Lietuvos Didysis Kunigaikštis Aleksandras 1495 metų 23 dieną Trakų salos pilyje patvirtino statutą ir suteikė privilegiją pirmajam Lietuvoje Vilniaus auksakalių cechui), šventė organizuojama nuo 2005 metų ir trunka 2 dienas. Šio festivalio unikalumas – XIV–XVI a. amatininkų ir miestiečių realiųjų rekonstrukcija (Žuromskaitė, 2009).
- „Senujų amatų dienos“ Neringoje, šio renginio išskirtinumas slypi amatų pasirinkime, o būtent: gintaro apdirbimo, senosios žvejybos, tradicinių žuvies produktų gamyba.
- „Tarpautinės Hansos dienos“ Kaune organizuojamos nuo 1991 metų. 2011 metais jos buvo organizuotos 31 kartą.

Pažintį su tradiciniais bei senaisiais amatais reiktų tęsti ne tik švenčių bei festivalių metu, bet ir per mokyklėlių, seminarų, organizavimą. Geros praktikos pavyzdys – Dzūkijos nacionaliniame parke organizuojamos mokyklėlės, kur savaitę galima mokytis pynimo amato iš šiaudų bei tošies. Deja, tai daugiausia vietiniai renginiai, kurie nepakankamai viešinami turistų tarpe. Tokių papildomų kokybiškų alternatyvių

turistų laisvalaikio praleidimo formų galėtų būti daugiau ir tai pozityviai įtakotų Lietuvos įvaizdį, padidintų populiarumą kultūrinių turistų tarpe.

Amatų panaudojimas turistiniuose maršrutuose

Dar vienas iš būdų – tradicinių amatų įtraukimas į turistinius maršrutus. Neretai pamirštama, kad amatininkų buitis yra ne mažiau įdomi turistams. Ypač tai svarbu užsienio turistams, atvykusiems iš kitos kultūrinės bei istorinės aplinkos, kuriems lietuviškos tradicijos ir amatai yra kažkas naujo.

Amatais dažniausiai domisi kultūriniai turistai, kurie atvyksta į Lietuvą ne organizuotomis ekskursijomis, bet nuosavu ar viešuoju transportu. Todėl verta pateikti ir sudarytas individualias trasas – savarankiškam pažinimui. Vienas iš tokių pavyzdžių – Aukštaitijos trasa (129 km), kuri apima Ignaliną, Uteną, Švenčionis, Zarasus⁶. Jos pagrindinis tikslas – populiarinti tradicinius amatus ne sezono metu. Kitas senųjų amatų maršrutas veda į Dzūkijos nacionalinį parką. Čia turistams sudaroma galimybė susipažinti su juodosios keramikos žiedimo amatu. Taip pat organizuojamos ekskursijos, skirtos bitininkystei. Dar viena įdomi ekskursija organizuojama Čekoniškėse, kur turistai gali susipažinti su verbų gamyba (Seliukaitė, 2003).

Istoriškai vertinga ir ekskursija po Vilnių („Senieji amatai Vilniuje“). Sostinės gatvės mena turtingą amatininkų buitį, darbą, tradicijas, šventes. Šios ekskursijos metu turistai ne tik gali susipažinti su amatininkų gyvenimu, bet ir dirbtuvėlėse bei galerijose įsigyti vertingų suvenyrų, atspindinčių Lietuvos praeitį.

Teminių ekskursijų pasiūla vis didėja, tačiau tradiciniai amatai dar nėra dažnai į jas įtraukiami. Daugiausiai kelionių ir ekskursijų, susijusių su tradiciniais amatais, siūlo kelionių organizavimo firma „Ditmos projektai“.

⁵ Alytaus amatų šventė, Amatų dienos Druskininkuose, Zanavykų krašto muziejuje, Dzūkų amatų dienos, Gyvųjų amatų miestelis Marijampolėje, amatai Anykščiuose, Neringoje, Amatų diena Merkinėje, Petronių kaime, Liaudies amatų ir istorinės dramos dienos Birštone, Amatų dienos Fabijoniškėse (Sostinės dienų metu), Senujų amatų dienos Dirvonėnuose, stovyklos „Senujų kaimo amatų pažinimas“ ir kt., Baltijos jūros regiono senovės genčių karybos ir amatų šventė „Apuolė 854“, Gyvųjų amatų dienos „Bajorkiemyje“, amatai „HBH Juozo alus“ (Vaitkuvienė).

⁶ Pirmos dienos metu turistai aplanko muziejų Utenoje, kur eksponuojama senųjų amatų ekspozicija, vėliau vyksta į Zarasus pas Čižą, į sodybą, kur yra galimybė susipažinti su bravorais, aplankomas drožybos meistras bei susipažinama su jo amatu. Tai ne vienintelis amatas, kurį galime pamatyti šios kelionės metu. Taip pat pristatomas malūnininkų darbas, jų darbo įrankiai. Aplankomas senosios bitininkystės muziejus. Kelionės pabaigoje sudaroma galimybė susipažinti su šakočio kepimo technologija.

Kultūrinių maršrutų pasiūla turistams

Ekskursija	Aprašas
Malūninkystė (Zarasų raj.)	Ekskursijos metu turistai turi galimybę susipažinti su vandens malūnais, aplankomi šie objektai: Antalieptės, Šlyninkos, Tiltiškių, Vencavų, Ginučių, Balsių, Užvenčio i Stačiūnų.
Dargaičių kaimas	Šis kaimas buvo įkurtas prieš 359 metų. Šiame kaime turistai gali pasigaminti švilpukus ir lėles, žiesti puodus.
Lininkystė	Linų muziejus Upytėje. Ekskursijos metu susipažįstama su turtinga lininkystės istorija Lietuvoje.
Juodoji keramika. Bučių py-nimas.	Molėtose galima susipažinti su juodosios keramikos istorija bei aplankomas žvejybos mu-ziejus
Drožyba ir keramika	Lankomi Lietuvos etnografiniai regionai, susipažįstama su jiems būdingais amatais.
Žvakių liejimas, puodų žie-dimas, švilpukų gamyba, verpimas bei daug kitų	Etnografinis muziejus Rumšiškėse siūlo savo lankytojams pažinti su amatais.
Naginių siuvimas	Tai specifinė ekskursija, kurios metu susipažįstama su ilgai Lietuvoje avėtomis naginėmis (Pasvalys). Pasakojama apie jų avėjimo ir gamybos istorija
Žvejyba	Ekskursija į Mindūnus, žvejybos muziejų. Ekskursijos metu susipažįstama su tinklų pyni-mu, kur jėgas gali išbandyti ir turistai
Juostų pynimas, audimas	Rokiškyje esančiame muziejuje turistai gali susipažinti su audimo istorija, muziejaus dar-buotojai pasakoja apie audimo budus bei raštus, taip pat supažindinama su technologijo-mis. Sudaromos galimybės patiems turistams išbandyti savo jėgas.
Šakočio kepimas	Šakočio kepimo technologija (Švenčionys)
Duonos kepimas	Arklio muziejus (Anykščiai) ir duonos istorija
Sūrio gamyba	Ekskursija į sūrių kraštą Aukštaitiją (Rokiškis)
Kibinų degustacija	Tai specifinė ekskursija į karaimų Trakus. Jos metu supažindinama su jų amatais bei kuli-nariniu paveldu
Duonos kepimas, sūrio ir sviesto gamyba	Tai ekskursija į Ukmergėje esantį kaimą, kur iki mūsų laikų daug dėmesio skiriama tradici-nių amatų puoselėjimui. Kaimiškoje aplinkoje galima susipažinti su duonos kepimu, sūrio bei sviestos gamyba tradiciniais būdais

Deja, nėra turistinių maršrutų, susijusių su Lietu- vos tautiniu kostiumu, o tai būtų įdomus turistinis iš- teklius, kuris priklauso nuo etnografinių regionų, nuo socialinio sluoksnio bei šeimyninės padėties. Turime Lietuvoje specialistų, kurie gali patys tapti įdomiu tu- ristams objektu.

Geros praktikos pavyzdys – teminių ekskursijų or- ganizavimas, pavyzdžiui, ekskursijos su prof. Klimka. Šis mokslininkas gyvai ir profesionaliai supažindina turistus su reikšmingais Lietuvos istorijos etapais. To- kio pobūdžio ekskursijos suteikia ne tik bendrų žinių, bet išsamiai supažindina su svarbiais Lietuvos istori- niais įvykiais, kultūra, tradicijomis, papročiais, o taip su atskirų socialinių sluoksnių gyvenimo ypatumais. Teminės ekskursijos, skirtos tradiciniams amatams, gali tapti motyvuojančiu veiksmu kultūriniais turis- tams renkantis kelionės tikslą.

Išvados ir pasiūlymai

1. Laikotarpiu nuo 2000 iki 2008 metų įvyko daug permainų, pozityviai įtakojančių amatų plėtrą bei jų panaudojimą kultūriniam turizmui. Didžiausia įtaką turėjo teisinės bazės pakeitimai bei finansinė parama. Ne mažiau įtakojo ir besikeičiantys turistų poreikiai ir pomėgiai.

2. Turizmo ir senųjų amatų susiejimas atneša nau- dą regionams, ypač iki šiol nepatraukliems bei netin- kamiems pramonei. Taip pat atsiranda galimybės vie- tos bendruomenei gauti papildomų pajamų bei kurti naujas darbo vietas.

3. Nors tradiciniai amatai tampa populiaria ir mėgs- tama regionų turistine pramoga, tačiau kol kas išnau- dojama tik nedidelė jų dalis. Dažniausiai turistams pateikiami kaimo bei miestiečių amatai, mažiausiai panaudojami dvarų bei vienuolynų. Pamirštama apie retus ir nykstančius amatus.

4. Tradiciniai amatai prieinami kiekvienai turistų amžiaus grupei. Tai turistinis reginys, prieinamas vi- sus metus, padedantis įveikti sezoniskumą. Ši turisti- nė pramoga prieinama tiek organizuotoms grupėms, tiek pavieniams turistams.

5. Populiariausi tradicinių amatų pateikimo būdai – jų parodymas mugių bei festivalių metu. Amatai vis dažniau įtraukiami į turistinius maršrutus. Atskiruose regionuose kuriamos teminės ekskursijos bei mokyk- lėlės. Norint gerinti jų kokybę, būtina bendradarbiauti su įvairių mokslo šakų atstovais, įtraukiant istorikus, etnografus ir kt. Tik sujungus skirtingas žinias galima sukurti iš tiesų įdomų turistinių produktą, kuris turėtų paklausą tarp kultūrinių turistų. Teminių turistinių

maršrutų vedimui reikėtų samdyti tos srities specialistus, galinčius kokybiškai pristatyti maršruto objektą. Tradiciniai amatai edukacinėse programose gali prisidėti prie pilietiškumo skatinimo bei didžiavimosi savo istorija bei šalies dabartimi.

6. Viena iš galimybių turistų mažai lankomoms vietovėms, pasienio zonoms, kaimams esantiems prie didžiųjų miestų bei magistralių gali būti turistinių kaimų įkūrimas. Tai būtų alternatyva šiais laikais išpopuliarėjusiems ūkininkų turgeliams. Tokių turistinių vietovių sukūrimas leistų žmonėms suderinti du veiksmus: poilsį bei apsipirkimą. Taip atsirastų papildoma galimybė populiarinti kulinarinį paveldą, pavyzdžiui, pažintį su etnografiniu maistu tradicinėje aplinkoje.

7. Dar viena galimybė pasienio zonoms išnaudoti tradicinius amatus, populiarinant kultūrinį turizmą, yra bendrų su kaimynais trasų kūrimas. Verta sudaryti individualius maršrutus su galimybe apsistoti kaimo turizmo sodybose.

8. Lietuvoje nepakankamai išnaudojami etnoturizmo privalumai. Beveik nėra skansenų, kurių kūrimas prisidėtų prie amatų populiarinimo ir suteiktų naujų galimybių pateikti amatus turistams. Nepilnai išnaudojama istorinė rekonstrukcija.

9. Rekomenduotina sukurti internetinę duomenų bazę (ne tik lietuvių kalba), į kurią būtų įtraukti šalies amatininkai, trumpai pristatoma jų produkcija bei nurodant, kur jie gyvena arba dirba ir kaip juos galima aplankyti. Tai palengvintų maršrutų sudarymą individualiai keliaujantiems turistams. Per paskutiniuosius metus pastebima, kaip tarp turistų auga domėjimasis tradiciniais amatais bei amatininkų produkcija.

10. Daugiau dėmesio reikia skirti renginių (festivalių, mugių ir pan.) populiarinimui, reklamos tobulinimui. Tai leistų pritraukti daugiau užsienio turistų. Taip pat reikia ieškoti naujų būdų pristatyti amatus visuomenei, kad išsaugotume susidomėjimą jais. Verta naudotis geros praktikos pavyzdžiais, tokiu būdu didinant regionų patrauklumą bei konkurencingumą.

Šaltiniai

1. Aleksandravičius, A., Atkočiūnienė, V., Raupelienė, A. (2008). Tautinio paveldo produktų išsaugojimo ir plėtros svarba kaimo darniai plėtrai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2 (11), p. 228–233.
2. Aleksandravičius, A. (2004). Etnografinis turizmas – etninės kultūros plėtros priemonė. *Kultūros aktualijos*, 1 (36). Prieiga per internetą: <<http://www.lkdte.lt/lkdte/aktualijos/archyvas/2004/4.1/19.pdf>>.
3. Aleksandravičius, A., Klupšas, F. (2009). Tradicinių amatų išsaugojimo ir jų plėtros svarba kaimo darniam vystymuisi. *Mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 19 (4). Prieiga per internetą: <<http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/19a/6.pdf>>.
4. Atkočiūnienė, V., Aleksandravičius, A., Albrektaitė, D. (2008). Tradicinių amatų situacija Lietuvoje ir jų

plėtros galimybės. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 12 (1), p. 24–32.

5. Dėl Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ veiklos „Tradicionių amatų centrų kūrimas ir (arba) plėtra“ įgyvendinimo planavimo būdu Tradicinių amatų centrų sąrašo tvirtinimo 2010. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=366851&p_query=&p_tr2=>>.
6. Dėl Tradicinių amatų klasifikacijos aprašo ir Tradicinių amatų klasifikacijos patvirtinimo 2008. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=378435&p_query=tautinio%20paveldo%20produkt%F8&p_tr2=2>>.
7. Dėl tradicinių Lietuvos amatų ir verslų apibūdinimo ir sąrašo. Etninės kultūros globos tarybos kviestinio eksperto Mikailionio V. išvados ir pasiūlymai 2004. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=7034&p_d=40873&p_k=1>.
8. Dzūkijos nacionalinio parko bitynas ir drevinės bitininkystės takas Musteikoje. Prieiga per internetą: <<http://www.dzukijosparkas.lt/marsrutai.htm>>.
9. Kaimo turizmo ir amatų plėtros kaimo gyvenamosiose vietovėse 2007 – 2013 m. programai parengti, 2007. Prieiga per internetą: <www.tourism.lt/upload/Kaimo_TPP-galutinis_spausdinti.doc>.
10. Mokykimės tradicinių amatų. Prieiga per internetą: <http://www.vstt.lt/VI/article.php?article_id=413>.
11. Mokras-Grabowska, J. (2009). *Możliwości rozwoju turystyki kulturowej obszarów wiejskich w Polsce. Turystyka kulturowa*, 1. Prieiga per internetą: <<http://www.turystykakulturowa.org/?id=num&nr=3&txt=2>>.
12. Nowak, C. A. (2006). *Rozpoznawanie polskich markowych produktów turystycznych*. Radom. Prieiga per internetą: <[http://www.zspolice.pl/nasza_szkola/akty_prawne/informatory_zawodowe/technik_obsługi_turystycznej/technik_obsługi_turystycznej_341\[05\]_z1.02_u.pdf](http://www.zspolice.pl/nasza_szkola/akty_prawne/informatory_zawodowe/technik_obsługi_turystycznej/technik_obsługi_turystycznej_341[05]_z1.02_u.pdf)>.
13. Orłowski D., Woźniczko M. *Edukacyjne znaczenie skansenów w propagowaniu tradycji kulinarnych w turystyce wiejskiej*. Prieiga per internetą: <http://www.produktyregionalne.edu.pl/czytelnia/Orlowski_Wozniczko_refer+streszcz_korekta.pdf>.
14. Ribašauskienė, E. (2009). Kaimą turi išjudinti alternatyvūs verslai. *Mano ūkis*, 8. Prieiga per internetą: <http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st_z.php?s=1954&z=88>.
15. Seliukaitė, I. (2003). Tradicinių amatų puoselėjimo galimybės. *Kultūros aktualijos*, 3 (32). Prieiga per internetą: <<http://193.219.137.185/LKDTC/AKTUALIJOS/ARCHYVAS/2003/3.3/2.PDF>>.
16. Tradicinių amatų, tautinio paveldo produktų sertifikavimo koncepcijos modelio parengimas. Prieiga per internetą: <<http://erpi.lt/erpi/content1.php?lg=LT&mid=36&cid=26>>.
17. Tradicinių mugių savitumo išsaugojimo ir plėtros rekomendacijos 2009. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=7034&p_d=91633&p_k=1>.
18. Vaitkuvienė, A. Paveldo industrija Lietuvoje, *Lietuvos istorijos studijos*, 17. Prieiga per internetą: <[174](http://</div><div data-bbox=)

- www.lis.lt/index.php?lang=LT&id=archyvas&TomasID=17&ArchyvasPSL=93&ArchyvasKiekis=1> [2011-05-12]
19. Žulys, B. (2006). Ar Lietuvoje nenyksta amatai?. XXI amžius, vasario 22. Prieiga per internetą: <http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2006/02/22/rink_01.html>.
20. Žuromskaitė, B. (2009). Przestrzeń historyczna w rozwoju turystyki kulturowej na Litwie (turystyka historyczna). *Turystyka kulturowa*, 7. Prieiga per internetą: <<http://www.turystykakulturowa.org/?id=num&nr=9&txt=1>>.

Žuromskaitė, B.

Role of Traditional and Old Handicrafts for the Promotion of Cultural Tourism in Lithuania

Summary

The old crafts are an important part of the cultural heritage of Lithuania and are an inseparable part of its history. In recent years, more and more of them began to give attention not only in research but at the state level. Also specialists in tourism are searching for the most attractive forms in which this product can be provided for tourists, especially for foreign ones. As the analysis of ancient crafts shows, many of them have already been successfully used for the development of cultural tourism in the different ethnographic regions of Lithuania. It is worth mentioning that current-

ly the most popular and used are those ancient crafts: wood carving, simple and black pottery, blacksmithing, weaving. Currently, you can see the most ancient crafts in the markets, fairs and museums and at regional events. However, more involved, tourists can visit remained ethnographic villages or individual artisans. However, every effort must be applied to less known ancient craft, so they would not be lost, and would become popular not only among people of Lithuania, but also among foreign tourists.

Keywords: national crafts, old craft, culture tourism

Straipsnis recenzuotas.
Straipsnis gautas 2011 m. rugsėjo mėn., priimtas 2011 m. gruodžio mėn.
The article has been reviewed.
Received in September 2011; accepted in December 2011..